

**ФУЧИЛА Олена Миколаївна**

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри іноземних мов,  
Національний університет «Львівська Політехніка»  
e-mail: helenfuchila@gmail.com

УДК 378(477):37.013.78(045)

**БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: ВИКЛИКИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ**

У статті розглянуто проблеми та виклики втілення інтернаціоналізації вищої освіти, яка є невід'ємною частиною мобільності як однієї із ключових концепцій Болонського процесу в XXI столітті, його важливість як інструменту забезпечення доступу до навчання у закладах вищої освіти у сучасному глобалізованому світі.

**Ключові слова:** Болонський процес; вища освіта; мобільність; інтернаціоналізація; європейський освітній простір; глобалізація; національна політика.

**Постановка проблеми.** В 2019 р. в м. Болонья (Італія) відбулося святкування 20-ї річниці прийняття Болонської Декларації, підписаної в 1999 р. міністрами освіти 29 європейських країн. Тоді ж розпочався відомий Болонський процес, який створив Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) і включає 48 країн. Звичайно, є багато підстав святкувати ювілей цієї ініціативи. Більше того, важко уявити, що таку ідею можна було б втілити на даному етапі суспільного розвитку та міжнародних відносин. Отже, ЄПВО є цінною спадщиною, яку потрібно плекати як здійснення планів минулого і розвиток перспектив, які зрештою характеризують, чим має бути для сучасного суспільства вища освіта та що вона має робити для нього.

Звичайно, найважливішим принципом Болонського процесу є втілення академічних цінностей (автономія, академічна свобода, рівність та інтегрованість), що стали ключовими за минулі 20 років, будучи важливими умовами для створення атмосфери довіри та надійності. Саме необхідність розповсюдження цих цінностей у Європейському союзі спричинила появу такого інструменту, як мобільність, та її складову – інтернаціоналізацію.

Однак, декларувати подібні та інші принципи і втілювати їх у життя – це різні речі. Комерціалізація, «товаризація», конкуренція, корупція – це тільки декілька із багатьох відхилень від вірної та чесної практики, що заважають мобільності студентів та персоналу. Як із ними боротися і як моніторувати позитивні чи негативні прояви в ЄПВО – це питання, що актуальні дотепер, оскільки університети повинні бути навчальними плацдармами для виховання демократичної культури у суспільстві [1].

В статті пропонується аналіз проблем та викликів процесу інтернаціоналізації в ЄПВО на сучасному етапі. Дослідження імплементації різних аспектів Болонського процесу в освітній процес ЗВО проводять численні зарубіжні науковці Ф. Чінкепалмі, Д. Кросієр, Дж. Ді Федеріко, Е. Еґрон-Полак, А. Матеї, А. Скальяріні, П. Скотт, М. Вукасовіч, А. Вільсон, Б. Кеєм, А. Ковач, Г. Коноле, А. Кремоніні, Б. Нкуйубватсі, І. Пуні, А. І. дос Сантос, А.-Х. Тангаузер, М. Чайлдз, тощо, а також українські науковці М. Вачевський, О. Закусило, А. Ільченко, С. Шейко, В. Мадзігон тощо. Для успішного і повноцінного втілення принципів Болонського процесу в українських закладах вищої освіти потрібно ретельно вивчити та проаналізувати сучасні тенденції його розвитку.

**Мета статті.** Розглянути та проаналізувати проблеми втілення інтернаціоналізації у вищу освіту на основі принципу мобільності Болонського процесу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Студенти – це сутність університету. Їхні успішно набуті знання та навички та подальші кар'єри – саме це є завданням будь-якого університету. В той же час масовість навчання, стандартизація оцінювання та програм, традиції роботи в аудиторії розвивають вільний вибір кожної особистості.

Крім того, університети не існують самі для себе, або ж для університетського середовища як такого. Їхня роль – це нести користь для суспільства. Це, в свою, чергу, створює низку викликів. Яким чином найкраще служити суспільству? Про яке суспільство йдеться? Яким чином нівелювати існуючі нерівності щодо доступності навчання та науки для різних верств населення? Як академічній спільноті уникнути елітаризму та бути демократичною? Суперрізноманітність є характеристикою багатьох суспільств у багатьох країнах в наш час, і справжнім викликом для університетів є відобразити та сприйняти цю особливість. Вища освіта мала би вийти поза індикатори продуктивності в дослідженнях та викладанні і інтегрувати наукову думку із соціальною відповідальністю [2].

Болонська Декларація, мала і має значний вплив на освіту в Європі. Декла-

рація впровадила безпрецедентний та амбітний процес пан-європейської інтеграції в галузі традиційно відміченої різноманітністю національних систем. Наміром було створити Європейський простір вищої освіти до 2010 р. із спільною структурою ступенів в Європі, підсиленням гарантії якості та полегшенням розпізнавання кваліфікацій та періодів навчання.

Процес, безумовно, зробив свій внесок у формування платформи вищої освіти в Європі та у 48 країнах, які на протязі певного часу підписали декларацію. Однак, Болонський процес не є «завершеною місією» на даний момент. Після 20 років координації політики в Європі є потреба переосмислення основних шляхів та трендів.

Нагадаємо про фундаментальні цінності вищої освіти: академічну свободу, інституційну автономію, внесок у добро загалу. Ці поняття деякий час залишались у тіні, оскільки увагу приділяли структурним питанням та проблемам створення спільного простору вищої освіти на протязі перших 20 років Болонського процесу.

Однак, на протязі цих років почали з'являтися тенденції, що почали викликати занепокоєння, – тенденції, що ставали викликом ціннісним основам вищої освіти. «Маркетизація» (комерціалізація) університетів – це ключовий тренд із вище згаданих. Зникає свідомість того, що студенти не є споживачами чи клієнтами, і що їх потрібно радше із задоволенням та ентузіазмом залучати у навчальне середовище університету [3].

Потрібно також брати до уваги інші обмеження академічної свободи та інституційної автономії, наприклад, фінансові, отже шукати можливості диверсифікації джерел фінансування університетів.

Паризьке комюніке 2018 р. підкреслює унікальний характер Болонського процесу, що включає як міжурядову так і транснаціональну складову. Воно підкреслює, що за минулі 20 років уряди, заклади вищої освіти та інші акціонери працювали разом, щоб напрацювати ключові спільні цілі широкомасштабної мобільності та взаємної довіри. Міністри висловили свої амбіції щодо подальшого покращення кооперації в сферах вищої освіти, науки та інновацій, для саме такої мети як збільшена мобільність персоналу, студентів та дослідників.

Інтернаціоналізація загалом та мобільність зокрема (студентів та, меншою мірою, персоналу) уже існували до Болонського процесу, отже, ідея не була новою. Тим не менше, вона отримала поштовх до розвитку з моменту прийняття рішення щодо створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Історично, в Болон-

ському процесі, як і в загальному дискурсі інтернаціоналізації, основним фокусом була мобільність. Або, щоб бути точними, мобільність плюс задачі, з нею пов'язані, такі як визнання кредитів та ступенів, стипендії для навчання за кордоном або державні гранти та позики та їхня мобільність [4].

Широко розповсюджене та найбільш часто цитоване визначення інтернаціоналізації було створено ще у 2004 році і описувало її як «процес інтегрування міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру з метою або функціями надання вищої освіти» [5, с.11]. Сильними елементами цього визначення є наголос на тому, що інтернаціоналізація – це процес, та згадка про міжнародний та міжкультурний виміри навчальних планів. Ці два аспекти були важливими рисами на той час. Визначення є також достатньо широким, щоб охопити усі напрями діяльності сучасного університету.

Паралельно із розширенням поняттям інтернаціоналізації в публічному дискурсі, теми, завдання та види діяльності також збагатилися в Болонському процесі. Інтернаціоналізація навчальних програм є одним із прикладів, «інтернаціоналізація вдома» [6, с.12] (що забезпечує немобільних студентів інтернаціонально релевантними знаннями та досвідом), міжнародний/ глобальний маркетинг або забезпечення вищої освіти через кордони – інші. Не усі ці виміри інтернаціоналізації знайшли свій шлях і повністю розкрилися у Болонському процесі. Однак, в цілому, дискурс інтернаціоналізації в Болонському процесі розвивався приблизно паралельно із загальним обговоренням та практикою інтернаціоналізації поза ним.

В той час коли дослідники та практики одноставно погоджуються, що поняття інтернаціоналізації значно розширилося за останні 20 чи навіть 30 років, усе ж немає повного консенсусу щодо того, що це явище включає в себе, а що ні. Існує велика кількість визначень, однак оскільки поняття інтернаціоналізації розвивається, визначення залишаються дуже загальними, отже, пропонують надто мало практичних вказівок. Вершиною усього є те, що існуючі визначення є самовідносними, тобто вони містять в собі узгодження із терміном «інтернаціональний». Спроби ідентифікувати значні досягнення та незначні виклики піднімає методологічну проблему: за яким саме поняттям інтернаціоналізації вимірювати досягнення [7].

Підтримка міжнародної мобільності студентів (та персоналу) була і є не тільки найбільш частою темою у дискурсі навколо

структурних реформ, започаткованих Болонським процесом, але також основною причиною цієї наднаціональної ініціативи – або, принаймні, офіційно визнаної. Впровадження нової (для більшості європейських країн) архітектури навчальних програм та ступенів – бакалавра, магістра та (пізніше, в 2003 р.) PhD структури – була представлена як створення Європейського простору вищої освіти із ступенями, підвищити міжнародну конкурентоспроможність Європейської системи вищої освіти [8].

Амбіцією декларації було, щоб країни-учасники отримали можливість приваблювати більше студентів з-за кордону, з-поза ЄПВО, під час коли ЄПВО могла би також бути «ключовим шляхом для сприяння мобільності громадян з середини». Очікували, що структурна подібність навчальних програм та ступенів спричинить «вибух» мобільності, хоча їхня відмінність не вважалася ключовою перешкодою для мобільності у більшості респондентів. Наприклад, оцінювальні дослідження, що були проведені на студентах з програм мобільності Еразмус ще у 1997 році, показали, що інші причини насамперед впливали на участь у програмах мобільності. Це були фінансові перешкоди, низька організаційна підтримка та недостатня мовна підготовка, що було також підтверджено серією опитувань та досліджень європейських студентів, які проводили в рамках Болонського процесу [9; 10].

При тому, що структурні відмінності вищів теж не вважалися ключовою перешкодою для мобільності, важко сказати точно, як виникла ідея, що спільні структури ступенів могли б мобільність стимулювати. Але ближче до кінця 90-х років минулого століття, дворівнева система вищої освіти, що призводить до отримання ступеню магістра, була прийнята більшістю країн з-поза Європи. Можна припустити, що прийняття тотожної системи на території Європи могло б якщо не значно підвищити мобільність, то хоча б полегшити доступ до навчання для отримання повного ступеню для студентів із цих країн. На додаток, одна конкретна країна в Європі – Велика Британія – могла би послужити прикладом. В ній уже була повністю впроваджена дворівнева система, вона вже приймала найбільше іноземних студентів в Європі і була в першій трійці у світі за цим показником – отже, уже існував хороший європейський приклад дворівневої системи вищої освіти, що був надзвичайно привабливим для студентів, які беруть участь у програмах міжнародної мобільності [11].

У сучасному світі мобільність студентів та викладацького персоналу є незмінно важливою темою в ключових документах, – міністерських комюніке – що супроводжується широкою мережею підтримуючих заходів, спроб координованих дій та діяльності робочих груп. Однак, мобільність студентів не розвивається так інтенсивно, як можна цього очікувати.

Однією з причин є, можливо, той факт, що у деяких країнах-учасниках цінність мобільності та інтернаціоналізації вищої освіти в цілому в останні роки постійно ставиться під сумнів або заперечується взагалі більшістю суспільства.

Причини для такого протистояння можуть бути різними. Дехто вважає, що громадяни країни, яка приймає студентів, спонсорували б освіту іноземців. В зв'язку із цим існує думка, що мобільність іноземних студентів спричиняє посилення імміграції. В деяких країнах існує побоювання, що їхні заклади вищої освіти можуть приваблювати «будь-яких» іноземних студентів без будь-якого відбору, і вони займали б місце студентів-громадян країни, на противагу більш бажаного підходу заохочення найбільш талановитих [12].

Можливо як відповідь на ці ідеї, декілька країн впровадили оплату навчання для студентів з-поза ЄС, нібито, як засіб контролю за «якістю» міжнародних пошукачів. Також у невеликих країнах існує думка про виживання національних мов в академічному середовищі при умові подальшого розвитку навчальних програм англійською. Мова навчання як тема часом буває пов'язана із нерівністю доступу до освіти, із міркуванням, що місцеві студенти навчаються тільки за програмами національною мовою, а закордонні студенти мають зазвичай навчатися лише англійською. Нарешті, часто виникає суперечність між інтернаціоналізацією та місцевими спільнотами, де інтернаціоналізацію розглядають як самоціль, а не засіб для здійснення трьох ключових місій університету.

Інтернаціоналізація як невід'ємна частина мобільності завжди була одним із п'яти ключових пріоритетів Болонського процесу. І сьогодні її втілення стикається із новими реаліями і викликами, такими, як цифрове та комплексне навчання, демографічні зміни у студентському середовищі, імміграція, фінансові кризи, етнічні чи релігійні напруженості. Зростаючі націоналістичні тенденції всередині деяких країн (прикладом яких, можливо, є вихід Великої Британії з Європейського союзу) теж є одним із недавніх явищ, які впливають майже на всі аспекти інтернаціоналізації і які всі зацікавлені сторони повинні брати до уваги [13].

Можна ідентифікувати два основних парадокси в інтернаціоналізації вищої освіти сьогодні: «по-перше, ми можемо намагатись збільшувати інтернаціоналізацію та глобальне залучення до вищої освіти, але в багатьох країнах розвивається тенденція до ізоляції та внутрішньо-спрямованого націоналізму, що в результаті роз'єднує локальне та глобальне. По-друге, в той час, коли ми спостерігаємо зростання мобільності студентів в усьому світі, враховуючи певні виклики в США та Великій Британії, ця мільярдна індустрія досягає лише невеличкої студентської еліти, виключаючи 99% світової студентської спільноти» [14].

Спостерігається також зростаючий розрив між поняттям релевантності інтернаціоналізації в секторі вищої освіти та для нього, та останніми трендами у суспільстві до більшого концентрування в середину суспільств, що виражаються у анти-глобалістських та анти-інтернаціональних тенденціях. Можна говорити про парадокси між інтернаціоналізацією як енергійним просуванням до співробітництва і конкурентності; між інтернаціоналізацією як ключовою тенденцією у вищій освіті в усьому світі та націоналізацією як соціальним феноменом, що зростає усюди на планеті. Болонський процес має розглянути ці парадокси та пошукати їхнє розв'язання у наступний період свого розвитку [15].

Можна визначити декілька неправильних трактувань, в яких інтернаціоналізація вважається синонімом специфічної програмної та організаційної стратегії для просування інтернаціоналізації, тобто, засоби стають метою. Інші помилкові судження проголошують *більше навчання англійською*, додавання міжнародного предмета до програми вважають достатнім, більше залучення іноземних студентів, більше навчання за кордоном, більше партнерства. Натомість недостатньо мало оцінювання міжнародного та міжкультурного результатів навчання, усе задля кількісних результатів та показників, тоді як відсутнє фокусування на впливі та результатах якісних [13].

Основна помилковість у трактуванні поняття «інтернаціоналізація» у вищій освіті – в понятті «за кордоном». Майже без винятків у більшості національних та інституційних стратегіях мобільність студентів є явищем елітарним, оскільки спрямований лише на значну меншість студентів світу (1-2%), за винятком Європи (між 15 та 25%) та США (до 10%). Тобто, інтернаціоналізація явно не призначена для усіх студентів якщо відбувається не «вдома». Лейтмотивом руху в Європі «Інтернаціоналізація вдома» наприкінці 20 століття стало питання «Що із рештою 98%?», і хоча відсоток незадіяних зараз наближається до

80, питання є усе ще актуальним [16, с. 115].

25 років тому фокус політики інтернаціоналізації був майже виключно на мобільність студентів для отримання кредитів, - в Європі це, насамперед, програма Erasmus. Наприкінці 90-х р.р. виник рух, що наголошував на проблемі тих студентів, що не були мобільними (саме «Інтернаціоналізація вдома»). В той же час, в Австралії та Великій Британії, де високо цінували студентів із міжнародними дипломами, значну увагу приділяли «інтернаціоналізації» навчальних програм [17]. Ці два підходи, що тісно пов'язані між собою, стали частиною порядку денного Європейської комісії та національних урядів і закладів вищої освіти по всьому світі. Однак, впровадження цих, без сумніву, позитивних ідей усе ще не найкраще.

Основною причиною є, мабуть, те, що усі випускники будуть проживати і працювати у глобалізованому світі як професіонали, учасники економіки та громадяни – соціальні та людські особистості. Потреби ринку праці у глобальних професіоналах та суспільства – у глобальних громадянах не може бути зав'язана лише на мобільність. Інтернаціональні, міжкультурні та глобальні навчальні результати є важливими елементами сучасних навчальних програм [18].

Відповідальне глобальне громадянство включає потребу розвитку соціальної свідомості та відчуття приналежності до глобальної спільноти; когнітивну справедливість; підтримку кафедр та викладачам у формуванні відповідального глобального громадянства. Освіта повинна розвивати більш інклюзивне розуміння знань з метою розбудови здатності вирішувати складні проблеми у локальному та глобальному контексті [19]. Це вимагає розробки навчальних планів та їхнього змісту, у які залучено численні та глобальні джерела знань, за допомогою яких студенти досліджують, як знання утворюють, розповсюджують, обмінюють та використовують у глобалізованому світі.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Ключовим принципом Болонського процесу стосовно вищої освіти є втілення найважливіших академічних цінностей, якими є автономія, академічна свобода, рівність та інтеграція. Основним інструментом втілення цих цінностей в світі є, без сумніву, мобільність та пов'язана із нею інтернаціоналізація. Однак, певні перешкоди виникають на шляху втілення цих ідей, частково об'єктивного, частково – суб'єктивного характеру. Це – комерціалізація вищої освіти, конкуренція, корупція, а також неправильне розуміння деяких положень Болонського процесу.

В країнах з-поза Європейського союзу інтернаціоналізацію часто сприймають як загрозу національним інтересам через імміграційні процеси, посилення навчання на англійській мові, називаючи її «мирною колонізацією». Але впоратись із цими проблемами та поглядами можна, забезпечуючи «інтернаціоналізацію вдома», тобто втілення програм міжнародного зразка, які призводять до отримання міжнародних дипломів та ступенів. Зробивши вищу освіту міжнародного зразка загальнодоступною, а не елітарною, можна також уникнути надмірних імміграційних потоків, а знання та навички спеціалістів із міжнародними дипломами використовувати у економіці власної держави, забезпечивши їм належне місце на ринку праці.

#### Список бібліографічних посилань

- O'Mahony J. Enhancing student learning and teacher development in transnational education. York, England: Higher Education Academy, 2014. 38 p.
- Postiglione G.A., Altbach P.G. Professors: The key to internationalisation. *International Higher Education*, 2013. (73). P. 11–12.
- Mau S., Mewes J. Horizontal Europeanization in Contextual Perspective: what drives cross-border activities within the European Union? *European Societies*, 2012. 14(1). P. 7–34.
- Matei L., Curaj A. Building an Integrated Higher Education System in Europe. Budapest: Central European University Press, 2014. 174 p.
- Knight J. Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*, 2004. 8(1). P. 5–31.
- Beelen J., Jones E. Redefining internationalisation at home. Bucharest, Romania: Bologna Researchers Conference, 2015. (59). P. 1–14.
- Hudzik J.K. Comprehensive internationalization. Institutional pathways to success. New York: Routledge. 2015. 300 p.
- Griga D., Hadjar A. Migrant Background and Higher Education Participation in Europe: The Effect of the Educational Systems. *European Sociological Review*, 2014. 30(3). P. 275–286.
- Teichler U. Bologna and student mobility: a fuzzy relationship. *The European Journal of Social Science Research*, 2019. 32:4. P. 429–449.
- Fundacja rozwoju systemu edukacji. *Oblicza Erazmusa+*. Podsumowanie programu 2014 – 2020. Tom I. Warszawa: Fundacja rozwoju systemu edukacji, 2020. 108 p.
- Warwick P., Moogan Y. J. A comparative study of perceptions of internationalisation strategies in UK universities. *A Journal of Comparative and International Education*, 2013. 43(1). P. 102–123.
- Hammond C.D. Internationalization, nationalism, and global competitiveness: a comparison of approaches to higher education in China and Japan. *Asia Pacific Education Review*, 2016. 17. P. 555–566.
- Green W., Whitsed C. Critical Perspectives on Internationalizing the Curriculum in Disciplines. Sense Publishers, 2015. 310 p.
- de Wit H. Internationalisation misconceptions. *International Higher Education*, 2011. (64). P. 6–7.
- Egron-Polak E., Hudson R. Internationalization of higher education: Growing expectations, fundamental values: IAU 4th global survey. Paris: International Association of Universities, 2014. 146 p.
- Hauschildt K., Gwosc Ch., Netz N., Mishra S. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators, EUROSTUDENT V 2012-2015. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag, 2015. 261 p.
- Leask B. Internationalising the curriculum. London: Routledge, 2015. 208 p.
- Jones E. Internationalization and employability: The role of intercultural experiences in the development of transferable skills. *Public Money and Management*, 2013. 33(2). P. 95–104.
- Killick D. Developing the global student: Higher education in an era of globalization. London: Routledge, 2015. 224 p.

#### References

- O'Mahony, J. (2014). Enhancing student learning and teacher development in transnational education. York, England: Higher Education Academy.
- Postiglione, G.A. & Altbach, P.G. (2013). Professors: The key to internationalisation. *International Higher Education*, (73): 11–12.
- Mau, S. & Mewes, J. (2012). Horizontal Europeanization in Contextual Perspective: what drives cross-border activities within the European Union? *European Societies*, 14(1): 7–34.
- Matei, L. & Curaj, A. (2014). Building an Integrated Higher Education System in Europe. Central European University Press, Budapest.
- Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*, 8(1): 5–31.
- Beelen, J. & Jones, E. (2015). Redefining internationalisation at home. Bucharest, Romania: Bologna Researchers Conference, 59: 1–14.
- Hudzik, J.K. (2015). Comprehensive internationalization. Institutional pathways to success. New York: Routledge.
- Griga, D. & Hadjar, A. (2014). Migrant Background and Higher Education Participation in Europe: The Effect of the Educational Systems. *European Sociological Review*, 30(3): 275–286.
- Teichler, U. (2019). *Bologna and student mobility: a fuzzy relationship*. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 32(4): 429–449.
- Fundacja rozwoju systemu edukacji (2020). *Oblicza Erazmusa+*. Podsumowanie programu 2014 – 2020. Tom I. Warszawa: Fundacja rozwoju systemu edukacji.
- Warwick, P. & Moogan, Y.J. (2013). A comparative study of perceptions of internationalisation strategies in UK universities. *A Journal of Comparative and International Education*, 43(1): 102–123.
- Hammond, C.D. (2016). Internationalization, nationalism, and global competitiveness: a comparison of approaches to higher education in China and Japan. *Asia Pacific Educational Review*, 17: 555–566.
- Green, W. & Whitsed, C. (Eds.) (2015). *Critical Perspectives on Internationalizing the Curriculum in Disciplines*. Sense Publishers. 310 p.
- de Wit, H. (2011). Internationalisation misconceptions. *International Higher Education*, 64: 6–7.
- Egron-Polak, E. & Hudson, R. (2014). Internationalization of higher education: Growing expectations, fundamental values: IAU 4th global survey. Paris: International Association of Universities.
- Hauschildt, K., Gwosc, Ch., Netz, N. & Mishra, S. (2015). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators, EUROSTUDENT V 2012-2015. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag.
- Leask, B. (2015). Internationalising the curriculum. London: Routledge.
- Jones, E. (2013). Internationalization and employability: The role of intercultural experiences in the development of transferable skills. *Public Money and Management*, 33(2): 95–104.
- Killick, D. (2015). Developing the global student: Higher education in an era of globalization. London: Routledge.

**FUCHYLA Olena**

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Foreign Languages,  
Lviv Polytechnic National University

### **BOLOGNA PROCESS: CHALLENGES OF INTERNALIZATION IN HIGHER EDUCATION**

**Summary. Introduction.** It is clear that the most important concept of the Bologna Process is the implementation of the academic values (autonomy, academic freedom, equality and integrity) which have become core during the last 20 years of its existence. They are key principles for creating the atmosphere of faith and reliability among the higher education establishments. The necessity for sharing these principles in the European Union caused such approach of the Bologna Process as mobility and internalization as its consequent effect.

However, the idea of cultivating these principles and their implementation are different things. There are some obstacles prejudicing the success of the process, namely, commercialization of higher education, competition, corruption being only a part of many deviations from the honest and right practice that pose the obstacles to the process of students' and staff mobility. How to prevent these problems and how to monitor the positive or negative manifestation of them in EHEA are still actual questions in the 21st century, since universities should be the forefront of development the democratic culture of society.

*The purpose of the article is to consider and analyze the issues of implementation of internalization to higher education on the basis of the concept of mobility of the modern Bologna process.*

*The methods of analysis, synthesis and comparison are used in the article.*

*Results. Having made the thorough investigation on Bologna process, the author has been revealed that internalization of higher education should be considered as the process focusing on the benefits for the society of this or that country rather than the quantitative characteristics of mobility. Mobility itself as well as internalization can be implemented "abroad" and "at home", by the students going physically to some other country, or being provided with necessary knowledge in their own one. This could be done (and is being done) by introducing similar credit and*

*degree curricula all over the world, including EU and non-EU countries. However, some obstacles like national movements occur and cause negative attitude towards the internalization, revealing the lack of understanding its core ideas. The idea of students' and staff mobility with the internalization as its part should be rethought and made clearer for those who still doubt its usefulness.*

*Originality. This research has been done for the first time with the use of original literature sources.*

*Conclusion. Having analyzed the results obtained, the author can conclude that the attitude to the mobility and internalization should be rethought in the modern reality. There are several misconceptions in these notions, where first of all the internalization is considered as a target and not a process. Other important failure in some non-EU countries seems to be the intensification of studying in English instead of a national language, since it creates the erroneous but real feeling of "colonial policy" and strengthens nationalization movements against active mobility and internalization.*

*Furthermore, internalization nowadays is still not accessible for the majority of university students, being expensive if providing "abroad". A good solution to the issue could be implementing it "at home", without moving to some other country. It would help develop national specialists with the ability to work everywhere in the world due to similarity of the syllabi and curricula, language skills acquisition and globalization of the labour market. At the same time, they can apply their knowledge and skills to practice in their own country, developing its economy according to the world rules and principles.*

**Keywords:** Bologna process; higher education; mobility; internalization; European educational area; globalization; national policy.

Одержано редакцією 10.08.2021  
Прийнято до публікації 24.08.2021